

FELHŐK A NAP ELŐTT.

Sokszor elhalmoztuk már mi dicséretekkel, sokszor elhalmozták már mások dicsőítésekkel a nyomdászatot, a sajtót, annak feltalálóját, s általán elismert dolognak kell vennünk azt, hogy az: a szellemi világ első emeltyűje, a műveltség, a tudományok csarnoka, tárháza, egyszóval éltető világosság, mely szellemünk számára van megteremtve, épp úgy mint a nap a természet ezer és ezer lényének éltető, fentartó ereje.

A sok dicséret közt azonban, azt hiszem, az találja leginkább fején a szeget, a ki a nyomtatás érdemei közt első és legfőbb helyre teszi *a művelődés, a tudományok, az emberi előhaladás előmozdítását a nép legszélsőbb rétegeiben is*. Azaz még rövidebben kifejezve, a nyomdászat legfőbb érdeme és fő jellemzője: *a művelődés demokrati- zálása*. Ez szerintem a *legfőbb célja és érdeme* a mi mesterségünknek már ősidők óta.

Csakis az, a ki így fogja fel a nyomdászatot,

képes gyors tekintettel és biztos szemmel észrevenni és megítélni úgy a könnyű, mint nehéz oldalait annak a harcznak, annak a nagy küzdelemnek, melyet a nyomdászat — a szellemi világ, a művelődés eme felkelő napja — az elébe tornyosuló akadályokkal megvívott és pedig mindjárt születése kezdetén, az első évtizedekben.

Felhők és lomha ködök voltak ezek az akadályok, mert az ellenökben felkelő, az éltető, a hatalmas nap végre is szétszórta, felülhaladta őket.

E szerény elmefuttatás pár sorában, Évkönyvünk nagyon is kimért oldalain nem szándékozom amaz igen érdekes történeti dolgok leírásába mélyedni, hogy a nyomdászat ifjú szárnyai hogyan nőttek meg, hogyan fejlődtek ki mindjobban és az első triumvirátus (Gutenberg, Schöffer, Fust) után kik voltak s mi módon éltek a fáradhatlan s bátor atyamesterek, kik legkönnyebb, legegyszerűbb módon törték be a tudományoknak akkor ezer ördöggel védett, majdnem elérhetlen, dús kincsű kapuját. E történeti visszaemlékezést megfelelőbb helyen úgyis bővebben kutathatjuk; itt csak egy-
pár dologra kívánok kiterjeszkedni, azokra t. i., melyek mint ellenséges elemek ütötték fel fejüket itt és amott a nyomdászat kezdő első félszázadában, és a mely dolgok közelebbi viszonyait, hatását még eddig a történelem mélyebben nem kutatta, részletesen, közelebbről nem méltatta.

Legnagyobb ellensége s akadálya volt szerintem a nyomdászat felkelő napjának, a minden jó do-

lognak ma is legnagyobb ellensége: a butaság, a szellemi elhanyaglásnak ama legrosszabb foka, mely *nemcsak nem képes, hanem nem is akar* a haladás útjára lépni.

A szellemi elmaradás ebben a korban különösen lefelé, a népnél, igazán elijesztő volt.

Hogy a nép maga milyen butaságban sinylett, azt hiszem, fényesen fogja bizonyítani maga az adat, hogy a történeti emlékek szerint ebben a korban Mátyás király legkiválóbb államférfiai, ama kor híres-neves emberei, mint *Báthory* országbíró, *Országh* és *Rozgonyi* zászlósurak (1491-ben a Miksa német császárral kötött békeokmány alá) nem voltak képesek nevöket leírni. (Lásd Fraknoi: *A humanizmus Magyarországon.*)

Már most ha a nép vezérei, elei ennyit tudtak az írás mesterségéhez, gondolhatjuk, hol állott a többi e téren, az egyszerű közönséges nép.

Másfelől igaz ugyan, hogy e korban pl. *Vitéz János* esztergomi érsek és *Csezmicei* vagy *Cesinge János* pécsi püspök és maga Mátyás király híresek voltak tudományukról, szép olvasottságukról, úgyannyra, hogy hírek-nevök közszájon forgott az akkori európai tudós világban, és például *Cesinge* verseit még ma is sok latinúl olvasó ember szívesen szavalgatja.

De nem is ezzel a művelődni vágyó és tudó nagyon is kis tömeggel volt tulajdonképen baja a nyomdászatnak, hanem ellenkezőleg: a *nagvobb tömeggel*, mely elzárva a tudomány világától, lassan

engedett a maga elmaradottságában a felkelő nap szép és erős, de szokatlan világának.

A tudatlanság elleni eme nagy harcz s annak nagynehezen kivívott eredményei egyik legszebb érdeme a nyomdászat eme küzdő korának.

Mi lett volna korunkból, az emberiség hol sinylődne ma, hol nyomorogna, ha Gutenbergünk feladta volna a tudatlansággal folytatott eme nagy harczot és most maga, neve, találmánya végkép elfeledve hevernének valahol a történelem egyik sötét zugában . . .

A vad korszakok barbársága pusztítaná ez esetben bizonyára ma is az emberiséget!

Mert nagyon jól mondja az emberek és korok lelki világába oly éles szemmel beletekintő nagy költő, Petőfi:

Gyakran nem érti emberét a kor,
Nagyot teremt nagy lelke erejéből. —
És ez bukása! — Népét fölviszi
Olyan magasra, honnan az leszédül! . . .

Csoda, hogy így nem történt Gutenbergünkkel is az általános szellemi elmaradás eme korában.

A tudatlanságnak egyik igen közeli rokona az *elfogúltság*. Hány nagy eszmét tesz ez tönkre, jó szándékot megghiúsít, mivel balítéletből vagy rosszhiszemből félnek a jobbhoz csatlakozni.

Ez a felhő is fenyegette a nyomdászat szellemi napját annak feltünési évei alatt, és pedig a mit éppen legkevésbé vártunk volna: a műveltebb elemek elfogúltsága.

Ekkortájt az írott könyvek, a kódexek gyűjtése volt az egyes kiválóbbak főszenvedélye. Ismerjük Mátyás korvináit; Olaszország kisebb fejedelmei egész kis tudós körrel vétették körül magokat, mintegy a tudomány fényével takargatva be a kor elfajúlt politikai és társadalmi állapotait. Virágját élte a kódex-keresés és másolás, nemcsak többé a zárdai barátok, hanem a világiak részéről is.

Az egyik Medici Florenczben, hogy máig is hires könyvtárát megalapíthassa, az egyik ilyen könyvmásoló-czéh fejével szerződést kötván, ez neki 45 irnokkal 22 hó alatt kétszáz írott kötetet szállított. (Burckhardt: *A renaissance Olaszországban.*)

Ezek a drága írott könyvek tulajdonosai azonban szörnyű elfogúltak voltak ám. Azt hitték, nincs szebb az írott könyveknél és ugyancsak ellenezegültek az első nyomott könyvek divatjának.

A maga is ritka szép könyvtárral biró Bessarion bibornok (ki azt később Velenczének ajándékozta) a nyomdászatot *izléstelen, barbár találmánynak* nevezte.

Még elfogultabb volt a tudós, olvasott Federigó fejedelem Urbinoban, ki úgy nyilatkozott, hogy *szégyelné magát, ha nyomtatott könyvei volnának könyvtárában!*«

Így szállt síkra az elfogultság a nyomdászat léte és fejlődése ellen jó négyszáz évvel ezelőtt s tán ha szorosán vesszük, ama szavakba, mintha

a gazdag nagyúrnak a gögje és megvetése is szólna a sokkalta olcsóbb és kevésbé díszesen kiállított könyvek iránt.

De még egy mérges kis ellensége akadt akkor a nyomdászatnak, kicsi kis mérges felhő, de annál jobban hányta a tüzet. A nagyurak mellett — *a szegény emberek* osztálya.

Ez volt az az osztály, melynek egész létét, létfenntartása gyökereit támadta meg a nyomdászat, s ez volt a *könyvmásolók* tiszteletreméltó czéhe.

Érdekes lesz egy kissé e kiveszett, a nyomdászat által teljesen eltüntetett író-czéhről pár szóban megemlékezni.

Ezek a könyvmásolók általában három fajtára oszlottak. Egy részök közönséges, jóformán bővebb tudomány nélkül, csupán írni tudó másoló volt, nevök az olaszoknál, hol tulajdonképi hazájok volt: *copisti*. A másik faj már tudományosabb, s ezek leginkább görög, héber és arab kéziratokat másolták (*scrittori*) s végül a könyvdíszítők (*miniator*), kik a kéziratokat művészi becsű rajzokkal, címlapokkal, szövegekpekkel, inicziálékkal ellátták; szóval ezek igazi művészek, illusztrátorok voltak s kezök alól ma is bámúlt szépségű munkák kerültek ki.

Természetes, hogy az utóbbiakat legjobban is fizették, hanem szörnyű hosszú ideig dolgoztak ők kemék, így pl. meg vagyon írva, hogy Mátyás király breviáriumán ama kor leghiresebb miniatürfestője, *Attavantes*, hat segédével *hat évig* dol-

gozott. (A híres könyvet ma a római vatikáni könyvtár őrzi.)

Ezek a könyvmásolók, kik fáradságos, lassú munkájokkal együtt gyorsan eltűntek a nyomdászat hatalma kifejlődésével, szorosan és okosan véve, sok érdemet szereztek művészetünk iránt. Tudniillik *az ő csinosabb, fejlettebb betűik és írásmódjuk volt a nyomdabetűk atyja, mintája.* A maig is legelső rangú betűfaj: *a kerek antiqua*, a mi közönséges kerek latin betűink, *a florenczi másolók* papírjain látott először napvilágot, honnan először is az olasz nyomdáknak felkarolva, végre *bejárta s meghódította az egész világot* s lassan kiszorította a gót és korcs-gót, úgynevezett barátbetűket.

A szegény másolók iránt tehát mi hálával tarthatunk, a nyomdabetűk mintáinak ők voltak az első megalkotói.

De bezzeg a nyomdász és másoló közt nagy volt ez időtáiban az ellenségeskedés. Jobban gyűlöltek ők a csodálatos géppel gyorsan működő szörnyeteget, a sajtót, mint mi most a szedőgépet.

Gyűléseztek, kérvényeket és feliratokat szerkesztettek a városok, mint Velence, Florencz tanácsaihoz, hogy tiltsák be a nyomdászatot, *mint varázslást, mint ördögös mesterséget.*

De hiába, az idők kerekeit feltartani többé nekik sem sikerült, a másoló írók seregének, kik pedig a megtámadott lét védelmében egész szen-

vedélylyel, szinte vad kétségbeeséssel küzdöttek ellene.

Sötétség, felhők, ködök borongtak az égen, midőn a nyomdászat, a sajtó nagy, fényhozó napja felkelt, e sötétség, e felhők, ködök ott borongtak, ott kísértettek még egy ideig; de kisvártatva annál szebben, annál tündöklőbben kelt fel a szivek és lelkek megváltója, a szellemi előhaladás sugárzó napja: Gutenberg műve!

A felhők eltűntek a nap előtt!...

Lubik Zoltán.